

Nowy model utraty wartości aktywów finansowych według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej

Przemysław Czajor*

Streszczenie: *Cel* – Celem artykułu jest przedstawienie zmiany podejścia (w porównaniu do zasad obowiązujących obecnie według MSR 39) do oceny utraty wartości aktywów finansowych w nowym standardzie regulującym zasady rachunkowości instrumentów finansowych – MSSF 9.

Metodologia badania – Jako metodę badawczą zastosowano analizę i krytykę piśmiennictwa (głównie źródeł regulacji rachunkowości) oraz metodę analizy i konstrukcji logicznej.

Wynik – W rezultacie rozważań przeprowadzonych w artykule sformułowano wniosek wskazujący na prawdopodobny wzrost kosztów ujmowanych z tytułu utraty wartości aktywów finansowych w przypadku stosowania nowych rozwiązań (MSSF 9), a także potencjalny wpływ tych rozwiązań na poziom tworzonych przez banki tzw. kapitałów regulacyjnych oraz na zasady zarządzania ryzykiem kredytowym.

Oryginalność/wartość – Treści przedstawione w artykule wydają się być wartościowe z uwagi na istotny wpływ sytuacji finansowej banków (na które opisywane rozwiązania będą miały największy wpływ) na ogólną kondycję gospodarki.

Słowa kluczowe: aktywa finansowe, utrata wartości, oczekiwane straty, ryzyko kredytowe

Wprowadzenie

Trudna sytuacja rynkowa, rosnąca konkurencja i inne okoliczności powodują, że wiele przedsiębiorstw doświadcza problemów z bieżącą płynnością finansową, które czasami mogą prowadzić do całkowitej utraty zdolności obsługi zobowiązań. Problemy, jakie mają jednostki z obsługą swoich zobowiązań, są także problemami dla drugiej strony transakcji – dostawców, którzy nie otrzymują w terminie (bądź wcale) należnych im płatności z tytułu zrealizowanych dostaw, jak również szerokiego grona kredytodawców. Finansowanie działalności nie odbywa się z reguły jedynie z własnych środków, ale także (a często w przeważającej części) z różnych źródeł zewnętrznych (w tym zaciągniętych kredytów i pożyczek oraz wyemitowanych dłużnych papierów wartościowych). Dla dostawców kapitału problemy ich dłużników oznaczają, że mogą nie tylko nie zrealizować oczekiwanych korzyści ekonomicznych (np. w formie odsetek), ale nawet nie odzyskać pożyczonych środków. W takiej sytuacji dochodzi zatem do utraty wartości aktywów finansowych (jakie

* dr Przemysław Czajor, Katedra Rachunkowości, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Łódzki, ul. Jana Matejki 22/26, 90-237 Łódź, e-mail: pczajor@uni.lodz.pl.

stanowią udzielone pożyczki i kredyty, nabyte dłużne papiery wartościowe, a w świetle regulacji MSR/MSSF również należności handlowe).

Problematyka utraty wartości aktywów finansowych jest regulowana obecnie przez MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena. Standard ten zostanie za 3 lata zastąpiony nowym – MSSF 9¹, który w swoim założeniu ma uprościć regulacje dotyczące instrumentów finansowych. Jednocześnie standard ten wprowadza znaczące zmiany w odniesieniu do szacowania i ujmowania odpisów z tytułu utraty wartości aktywów finansowych.

Celem artykułu jest przedstawienie zmiany podejścia do oceny utraty wartości aktywów finansowych i określania jej wysokości zgodnie z MSSF 9 (w porównaniu do MSR 39). Podjęto również próbę wskazania prawdopodobnego wpływu nowych rozwiązań na sytuację finansową jednostek (głównie instytucji finansowych). Jako metodę badawczą zastosowano analizę i krytykę piśmiennictwa (głównie źródeł regulacji rachunkowości) oraz metodę analizy i konstrukcji logicznej.

1. Utrata wartości aktywów finansowych w regulacjach MSR/MSSF

1.1. Utrata wartości aktywów finansowych jako szczególny przypadek utraty wartości aktywów

Utrata wartości wszelkich składników aktywów oznacza sytuację, w której wartość bilansowa określonej pozycji jest niższa niż jej tzw. wartość odzyskiwalna (czyli wartość bieżąca przyszłych przepływów pieniężnych netto możliwych do uzyskania z tytułu zbycia danego składnika aktywów lub jego dalszego użytkowania). Ogólne zasady dotyczące utraty wartości są regulowane w MSR 36 Utrata wartości aktywów. Standard ten nie reguluje jednak, wbrew swojej nazwie, kwestii ustalania i ujmowania odpisów z tytułu utraty wartości wszystkich kategorii aktywów, a dotyczy przede wszystkim środków trwałych. Sprawozdawczy aspekt utraty wartości aktywów finansowych jest natomiast regulowany, jak wskazano wcześniej, w ramach MSR 39.

Aktywa finansowe nie są wyjątkiem, bowiem także inne standardy odnoszą się do utraty wartości określonych aktywów². Szczególna uwaga, jaka została w tym artykule zwrócona

¹ MSR 39 był traktowany od momentu jego opublikowania w 2001 r. jako tzw. tymczasowe rozwiązanie do czasu opracowania jednego spójnego standardu dotyczącego rachunkowości instrumentów finansowych. Prace nad nowym standardem zostały jednak zintensyfikowane dopiero w wyniku kryzysu finansowego z 2008 r. i już w 2009 r. opublikowano pierwszą część nowego standardu MSSF 9 – dotyczącą klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych. W 2010 r. została opublikowana kolejna część MSSF 9, regulująca zasady klasyfikacji i wyceny zobowiązań finansowych. W listopadzie 2013 r. opublikowano kolejną część MSSF 9 dotyczącą rachunkowości zabezpieczeń, a w lipcu 2014 r. – końcową, pełną wersją MSSF 9 obejmującą również nowe zasady ustalania i ujmowania skutków utraty wartości aktywów finansowych oraz zaktualizowane zasady klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych.

² Z zakresu obowiązywania MSR 36 została wyłączona również utrata wartości nieruchomości inwestycyjnych (MSR 40), aktywów trwałych (lub grup do zbycia) zaklasyfikowanych jako przeznaczone do sprzedaży zgodnie z MSSF 5, aktywów biologicznych (MSR 41), aktywów powstających przy realizacji umów o usługę budowlaną (MSR 11), aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego (MSR 12) czy też aktywów będących rezultatem świadczeń pracowniczych (MSR 19).

na aktywa finansowe, wynika z ich istotnego wpływu na sytuację finansową banków, których „kondycja” (jak wykazuje doświadczenie ostatnich lat) wywiera znaczny wpływ na całą gospodarkę. Zmiany wprowadzone w MSSF 9 w odniesieniu do utraty wartości w dużej mierze stanowią odpowiedź na krytykę, jaka w obliczu kryzysu finansowego została skierowana również na regulacje rachunkowości, a w szczególności na fakt, że straty, jakie jednostki (głównie banki) ponosiły z tytułu utraty wartości aktywów finansowych były ujmowane zbyt późno i w zbyt małej wysokości (*iGAAP...* 2015: v).

1.2. Utrata wartości aktywów finansowych według MSR 39 – model strat poniesionych

Zgodnie z rozwiązaniami MSR 39 na dzień bilansowy jednostka powinna ocenić, czy istnieją dowody na utratę wartości posiadanych przez nią aktywów finansowych. W przypadku pozytywnego wyniku takiej oceny (czyli stwierdzenia, że występują dowody wskazujące na utratę wartości), należy określić kwotę odpisu aktualizującego. Ocena, czy doszło do utraty wartości, powinna być przeprowadzana dla wszystkich kategorii aktywów finansowych z wyjątkiem aktywów finansowych wyznaczonych jako wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy³. Standard ten przedstawia szereg okoliczności, które mogą świadczyć o tym, że doszło do utraty wartości. Zaznacza jednak, że w wielu przypadkach może być niemożliwe zidentyfikowanie pojedynczej przesłanki, a utrata wartości stanowić będzie efekt kilku wzajemnie zachodzących okoliczności.

Regulacje MSR 39 w odniesieniu do utraty wartości aktywów finansowych okazały się jednak niewystarczająco skuteczne w obliczu kryzysu finansowego. Są one bowiem w głównej mierze oparte na tzw. modelu poniesionych strat, co umożliwia odroczenie wykazania utraty wartości do czasu wystąpienia okoliczności, które, w świetle przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości, stanowią przesłanki do uznania, że wystąpiła utrata wartości.

Sposób ustalenia kwoty odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości przez składnik aktywów finansowych jest uzależniony od parametru wyceny, według którego dany składnik był wyceniany. W celu ustalenia wartości odzyskiwalnej należy zdyskontować oczekiwane przyszłe przepływy pieniężne przy zastosowaniu właściwej stopy procentowej.

Stopę procentową, jaka według MSR 39 powinna zostać wykorzystana do dyskontowania przepływów pieniężnych, stanowi:

- pierwotna efektywna stopa procentowa (ustalona przy początkowym ujęciu) dla pożyczek i należności oraz inwestycji utrzymywanych do terminu wymagalności wycenianych w wysokości zamortyzowanego kosztu,
- bieżąca rynkowa stopa zwrotu dla podobnych aktywów finansowych w przypadku składników aktywów finansowych wycenianych w wysokości kosztu,

³ W przypadku tej kategorii aktywów finansowych uznaje się, że wartość godziwa, w jakiej wyceniane są składniki aktywów finansowych, odzwierciedla już wpływ okoliczności świadczących o utracie wartości.

- bieżąca efektywna stopa procentowa dla podobnych aktywów finansowych w przypadku składników aktywów finansowych zaklasyfikowanych jako dostępne do sprzedaży i wycenianych według wartości godziwej.

Bieżąca efektywna stopa procentowa, jaką należy zastosować do oszacowania wartości bieżącej przyszłych przepływów pieniężnych, jest hipotetyczną efektywną stopą procentową, tzn. taką, jaka zostałaby ustalona dla danego składnika aktywów finansowych, gdyby dzień, w którym stwierdzono utratę jego wartości był hipotetycznie dniem ujęcia danego składnika po raz pierwszy. Bieżąca efektywna stopa procentowa powinna zatem odzwierciedlać aktualne warunki rynkowe (z wyłączeniem aktualnego poziomu ryzyka kredytowego drugiej strony transakcji), które mają wpływ na poziom efektywnej stopy procentowej. Koncepcja ta opiera się na założeniu, że efektywna stopa procentowa składa się ze stopy procentowej wolnej od ryzyka oraz premii za ryzyko⁴. Sposób jej ustalania powoduje natomiast, że odzwierciedla ona wpływ stopy procentowej wolnej od ryzyka na poziom efektywnej stopy procentowej⁵, jaki pierwotnie został ustalony dla danego składnika aktywów finansowych.

2. Model oczekiwanych strat kredytowych według MSSF 9

2.1. Ogólne założenia modelu oczekiwanych strat

MSSF 9 jest kompleksowym standardem, który z założenia ma zbliżyć zasady rachunkowości instrumentów finansowych do praktyki jednostek gospodarczych i umożliwić w większym stopniu (niż umożliwia to MSR 39) odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym zasad zarządzania instrumentami finansowymi i ryzykiem z nimi związanym. Z uwagi na swoją złożoność był on publikowany w częściach dotyczących poszczególnych zagadnień, jak klasyfikacja i wycena aktywów finansowych i zobowiązań finansowych, rachunkowość zabezpieczeń i utrata wartości aktywów finansowych.

Nieprzypadkowo zagadnienia dotyczące utraty wartości zostały opublikowane jako ostatnia część nowego standardu. Zmieniają one w sposób zasadniczy sposób podejścia do oceny, czy doszło do utraty wartości. Stosowany dotychczas w MSR 39 tzw. „model strat poniesionych” został zastąpiony w MSSF 9 przez tzw. „model strat oczekiwanych”. Zmiana ta może wydawać się kontrowersyjna, gdyż oznacza obowiązek uwzględnienia przewidywań jednostki w odniesieniu do możliwości wystąpienia utraty wartości. Tym samym w wyniku finansowym uwzględnione zostanie już samo ryzyko poniesienia strat

⁴ Podobne założenie przyjmuje MSSF 9 przy ustalaniu premii za ryzyko dla potrzeb wyceny zobowiązań finansowych w wartości godziwej. Zgodnie z tym standardem zmiana wartości godziwej zobowiązania finansowego wynikająca ze zmiany ryzyka kredytowego (które jest określane poprzez poziom premii za ryzyko) powinna być ujmowana w pozostałych dochodach całkowitych, a nie bezpośrednio w wyniku finansowym, jak w świetle MSR 39 ujmowane są wszystkie skutki zmian wartości zobowiązań finansowych. Więcej na temat wpływu ryzyka kredytowego na wartość zobowiązań finansowych zobacz m.in. w Czajor (2014).

⁵ Więcej na temat ustalania bieżącej efektywnej stopy procentowej zobacz np. Czajor (2013: 222–226).

związanych z utratą wartości, a nie tylko skutki materializacji tego ryzyka (czyli rzeczywiście poniesione straty).

MSSF 9 nie zmienia oczywiście wszystkich postanowień dotychczasowego MSR 39. Podobnie jak aktualnie obowiązujący standard, utrata wartości dotyczy przed wszystkich takich składników aktywów finansowych, które są utrzymywane w celu generowania korzyści z tytułu umownych płatności (czyli przede wszystkim instrumentów dłużnych, jak udzielone pożyczki i kredyty czy też nabyte obligacje). Ocenie, czy doszło do utraty wartości, nie będą podlegały, podobnie jak w MSR 39, aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, zgodnie z założeniem, że wartość godziwa uwzględnia już wszelką możliwą utratę wartości. Z tej samej przyczyny odpisów z tytułu oczekiwanej utraty wartości jednostki nie będą tworzyć w odniesieniu do inwestycji w instrumenty kapitałowe wyceniane w wartości godziwej przez pozostałe dochody całkowite.

Zgodnie z MSSF 9 na każdy dzień sprawozdawczy jednostka powinna oszacować kwotę odpisu w wysokości równej oczekiwany stratom kredytowym:

- do końca oczekiwanego okresu wymagalności (tzw. okresu życia) danego składnika aktywów finansowych, jeżeli ryzyko kredytowe związane z danym instrumentem znacząco wzrosło od momentu początkowego ujęcia tego instrumentu lub
- w okresie najbliższych 12 miesięcy, jeżeli ryzyko kredytowe związane z danym instrumentem nie wzrosło znacząco od momentu początkowego ujęcia danego instrumentu.

MSSF 9 wskazuje możliwe do odrzucenia założenie, że znaczący wzrost ryzyka kredytowego występuje w sytuacji, gdy płatności wynikające z umów są opóźnione (przeterminowane) o więcej niż 30 dni⁶. Założenie to może być jednak odrzucone, jeśli opóźnienie w spłacie powyżej 30 dni nie wynika z problemów finansowych drugiej strony umowy, bądź jednostka dysponuje wiarygodnymi informacjami, że opóźnienie powyżej 30 dni nie oznacza niewypłacalności drugiej strony. Jednostka może również dysponować informacjami wskazującymi, że o znaczącym wzroście ryzyka kredytowego świadczy dopiero przeterminowanie przekraczające 60 lub 90 dni. Tak samo można uznać, że doszło do znaczącego wzrostu ryzyka kredytowego, o ile inne okoliczności na to wskazują, nawet wtedy, gdy określony składnik aktywów finansowych nie jest przeterminowany lub opóźnienie w spłacie nie przekracza 30 dni.

Określając przyszłą oczekiwaną utratę wartości, jednostka powinna uwzględnić wszelkie uzasadnione i potwierdzone informacje, w tym takie, które odnoszą się do przyszłości. Podczas dokonywania oceny utraty wartości jednostka nie powinna natomiast ponosić nieuzasadnionych i nadmiernych kosztów w celu pozyskania informacji mających wpływ na tę ocenę.

Oczekiwana utrata wartości dla okresu 12 miesięcy jest szacowana przede wszystkim, jak wskazano wcześniej, w odniesieniu do takich aktywów finansowych, dla których ryzyko kredytowe znacząco nie wzrosło od poprzedniej oceny (czyli zazwyczaj od oceny

⁶ Podobne założenie jest stosowane obecnie (zgodnie z MSR 39) w celu oszacowania kwoty odpisów aktualizujących należności.

przeprowadzonej na poprzedni dzień bilansowy). MSSF 9 wskazuje szereg okoliczności, które świadczą o tym, że aktywa finansowe charakteryzują się niskim poziomem ryzyka kredytowego:

- aktywa finansowe posiadają wysoki poziom wiarygodności kredytowej (wiarygodność kredytową może potwierdzać zewnętrzny rating⁷ nadawany przez uznane instytucje; niski poziom ryzyka kredytowego poświadcza, w świetle wyjaśnień MSSF 9, tzw. ocena inwestycyjna),
- kredytobiorca (druga strona umowy) wykazuje się zdolnością płatniczą pozwalającą na realizację płatności wynikających z umowy w okresie najbliższych 12 miesięcy,
- zdolność kredytobiorcy do spłaty zobowiązań w długim terminie mogą ograniczyć, ale niekoniecznie muszą, znaczące zmiany zewnętrznych warunków.

Niezależnie od wystąpienia powyższych okoliczności, MSSF 9 pozostawia do osądu jednostki, czy określone aktywa finansowe powinny podlegać szacowaniu oczekiwanej utraty wartości w okresie 12 miesięcy czy w całym okresie do terminu wymagalności. Standard ten podkreśla w szczególności, że brak ratingu nadawanego przez zewnętrzne instytucje nie stanowi warunku koniecznego dla stwierdzenia niskiego poziomu ryzyka kredytowego. Z drugiej strony, sam fakt posiadania takiego ratingu nie jest warunkiem wystarczającym, żeby szacować oczekiwaną utratę wartości w okresie 12 miesięcy z uwagi na niskie ryzyko kredytowe. Analogicznie, MSSF 9 wyjaśnia, że brak zaistnienia na dzień bilansowy przesłanek świadczących o niskim poziomie ryzyka kredytowego określonych aktywów finansowych (nawet gdy podczas poprzedniej oceny takie przesłanki występowały) nie jest wystarczającym dowodem na uznanie, że ryzyko kredytowe znacząco wzrosło i konieczne jest szacowanie oczekiwanej utraty wartości w całym okresie do terminu wymagalności. W szczególności o wysokim poziomie ryzyka kredytowego (lub o jego znaczącym wzroście) nie świadczy fakt, że inne aktywa finansowe (posiadane przez jednostkę dokonującą oceny) charakteryzują się niższym poziomem ryzyka kredytowego, jak również stwierdzenie, że w przypadku braku zabezpieczenia (które określone aktywa finansowe posiadają) ryzyko kredytowe należałoby uznać za wysokie.

Ustalanie utraty wartości w wysokości odpowiadającej oczekiwany stratom kredytowym w całym okresie życia danego składnika aktywów finansowych jest z kolei obowiązkowe w odniesieniu do należności leasingowych objętych zakresem MSR 17 (o ile jednostka dokona takiego wyboru w swojej polityce rachunkowości), należności handlowych oraz aktywów umownych⁸ wynikających z transakcji objętych zakresem MSSF 15, które:

⁷ MSSF 9 pozwala również na wykorzystanie stosowanych przez jednostkę własnych (wewnętrznych) metod oceny wiarygodności kredytowej, o ile są spójne z powszechnie rozumianymi definicjami ryzyka kredytowego i uwzględniają specyfikę ocenianych aktywów finansowych oraz ryzyka z nimi związanego.

⁸ Aktywa umowne (*contract assets*) stanowią inną pozycję bilansową niż należności. Są to, zgodnie z definicją MSSF 15, prawa do wynagrodzenia z tytułu przekazania dóbr lub usług do klienta, które powstają w sytuacji, kiedy prawa te zależą od czynników innych niż upływ czasu (*IFRS 15 2014*). Takie składniki aktywów będą ujmowane zgodnie z MSSF 15 (zacznie obowiązywać od 2017 r.), jeżeli jednostka pomimo przekazania określonych dóbr lub świadczenia usług nie będzie posiadała bezwarunkowego prawa do zapłaty.

- nie zawierają znaczących kosztów finansowania (bądź jednostka zastosowała dozwolone uproszczenie dla umów o terminach płatności krótszych niż 12 miesięcy) lub
- zawierają znaczące koszty finansowania, ale jednostka przyjęła w polityce rachunkowości pomiar utraty wartości na podstawie oczekiwanych strat w całym okresie życia.

Sposób ustalania oczekiwanej utraty wartości dla całego okresu życia w odniesieniu do powyżej wskazanych aktywów finansowych może być zróżnicowany w ramach poszczególnych pozycji (tzn. jednostka może w inny sposób szacować utratę wartości należności handlowych a w inny – praw umownych objętych zakresem MSSF 15).

Ocena oczekiwanej utraty wartości w całym okresie do terminu wymagalności określonego składnika (lub składników – przy ocenie grupowej) aktywów finansowych jest swoistym „rozszerzeniem” oceny utraty wartości dla najbliższych 12 miesięcy. Model oczekiwanej utraty wartości ma bowiem zastosowanie niezależnie od uznania, czy ryzyko kredytowe dotyczących określonych aktywów finansowych znacząco wzrosło od poprzedniej oceny. Utrata wartości oczekiwana w okresie 12 miesięcy od dnia bilansowego stanowi odnosi się bowiem do oczekiwanej kwoty, jaka nie zostanie odzyskana, jeśli do niewypłacalności dojdzie w tym okresie⁹. Dlatego w przypadku należności handlowych (a także praw umownych czy też należności leasingowych) oczekiwana utrata wartości jest szacowana dla całego okresu do terminu wymagalności, a okres ten, stanowiący „okres życia” tych należności, zazwyczaj nie przekracza 12 miesięcy od dnia bilansowego.

Ocena utraty wartości może być dokonywana zarówno w odniesieniu do indywidualnych składników aktywów finansowych, jak również w ramach tzw. oceny grupowej, jeżeli nie jest możliwe określenie oczekiwanych przyszłych strat w ramach oceny indywidualnej. W tym zakresie jest to zatem rozwiązanie analogiczne do MSR 39. W świetle zasad wprowadzonych w MSSF 9 ocena grupowa i indywidualna ma natomiast zastosowanie również w odniesieniu do oceny, czy utratę wartości szacować dla całego okresu życia czy dla 12 miesięcy od dnia bilansowego.

⁹ Kwota odpisu z tytułu utraty wartości szacowanego dla okresu 12 miesięcy odpowiada faktycznie oczekiwanej utracie wartości za cały okres życia danego składnika aktywów finansowych, a nie jedynie kwocie, która nie zostanie odzyskana w okresie najbliższych 12 miesięcy. Przykładowo jednostka może szacować, że prawdopodobieństwo utraty wartości w okresie 12 miesięcy od dnia bilansowego wynosi 1%, a wartość bieżąca przepływów pieniężnych (w całym okresie życia – przekraczającym 12 miesięcy), jakie nie zostaną w związku z niewypłacalnością drugiej strony uzyskane, wynosi 5 mln zł. Natomiast wartość bieżąca przepływów pieniężnych, jakie nie zostaną uzyskane w okresie najbliższych 12 miesięcy (kwota rat z odsetkami płatnych w ciągu najbliższego roku) wynosi tylko 1 mln. zł. Stosując MSSF 9 i ocenę przyszłej utraty wartości dla okresu 12 miesięcy jednostka powinna zatem ująć odpis w wysokości $1\% \times 5 \text{ mln zł} = 50 \text{ tys. zł}$. Natomiast oceniając przyszłą utratę wartości z perspektywy całego okresu życia, wartość bieżąca przepływów pieniężnych wyniosłaby nadal 5 mln zł, ale prawdopodobieństwo wystąpienia utraty wartości w całym okresie życia (czyli np. w ciągu kolejnych 5 lat, jakie pozostały do terminu wymagalności) jednostka mogłaby ocenić na wyższym poziomie (np. 4%), a wówczas kwota odpisu wyniosłaby $4\% \times 5 \text{ mln zł} = 200 \text{ tys. zł}$.

2.2. Pomiar oczekiwanej utraty wartości

Szacując kwotę oczekiwanej przyszłej utraty wartości zgodnie z rozwiązaniami MSSF 9, należy uwzględnić ważne prawdopodobieństwo możliwych przyszłych strat oraz wartość pieniądza w czasie.

Obowiązek uwzględnienia prawdopodobieństwa oznacza, że jednostka powinna uwzględnić zarówno możliwość wystąpienia utraty wartości, jak i prawdopodobieństwo sytuacji, że utrata wartości nie nastąpi. Standard ten wyjaśnia, iż nie jest konieczne uwzględnianie wszystkich możliwych scenariuszy, a wystarczającym jest uwzględnienie prawdopodobieństwa wystąpienia utraty wartości na określonym poziomie oraz prawdopodobieństwa, że utrata wartości nie wystąpi¹⁰.

Uwzględnienie wartości pieniądza w czasie powoduje natomiast, że wraz z przybliżaniem się terminu wymagalności określonego składnika (lub składników – przy ocenie grupowej) aktywów finansowych zmienia się zdyskontowana wartość oczekiwanej utraty wartości. MSSF 9 wskazuje jednocześnie, że przy pozostałych warunkach niezmiennych, wraz z przybliżaniem się do końca okresu utrzymywania danego instrumentu, maleje prawdopodobieństwo wystąpienia straty.

Wysokość odpisu z tytułu utraty wartości szacowanego według zasad MSSF 9 powinna być ustalana jako różnica (zdyskontowana pierwotną efektywną stopą procentową) między:

- wartością bilansową brutto (stanowiącą zamortyzowany koszt danego składnika aktywów finansowych przed uwzględnieniem odpisów z tytułu utraty wartości) oraz
- wartością bieżącą oczekiwanych przyszłych przepływów pieniężnych.

MSSF 9 nie różnicuje zatem stopy dyskontowej w zależności od kategorii, do jakiej zostały zaklasyfikowane określone aktywa finansowe, co ma miejsce aktualnie według rozwiązań zgodnych z MSR 39.

2.3. Aktywa finansowe nabyte lub powstałe z utratą wartości

MSSF 9 wprowadza swoistą kategorię aktywów finansowych dla potrzeb stosowania modelu oczekiwanej utraty wartości – tzw. aktywa finansowe nabyte lub powstałe z utratą wartości. Zalicza się do nich takie aktywa finansowe, który już w momencie początkowym cechują się wysokim ryzykiem kredytowym lub inne okoliczności świadczą o tym, iż utrata wartości jest ich immanentną cechą (np. w przypadku nabycia kredytu przeterminowanego lub zagrożonego). Przepływy pieniężne wykorzystywane do obliczenia efektywnej stopy procentowej powinny wówczas uwzględniać oczekiwaną utratę wartości. Efektywna stopa procentowa, jaka zostanie obliczona dla składnika aktywów finansowych nabytego lub powstałego z utratą wartości, jest określana w MSSF 9 jako tzw. efektywna stopa procentowa skorygowana o ryzyko kredytowe.

¹⁰ Wymagane jest zatem uwzględnienie możliwości wystąpienia utraty wartości nawet wtedy, gdy jej prawdopodobieństwo jest bardzo niskie.

MSSF 9 wskazuje szereg okoliczności świadczących o tym, że doszło do nabycia (lub powstania) składnika aktywów finansowych z utratą wartości. Warto zauważyć, że część z tych okoliczności jest wymieniona również w MSR 39, ale w odniesieniu do przesłanek świadczących o tym, iż doszło do utraty wartości. Nowy standard umożliwia natomiast uwzględnienie oczekiwanej utraty wartości już w momencie początkowego ujęcia takich aktywów finansowych.

Dla aktywów finansowych nabytych lub powstałych z utratą wartości na każdy dzień bilansowy określana będzie zmiana skumulowanych odpisów z tytułu oczekiwanej utraty wartości, a ich wysokość stanowić będą zyski bądź straty z tytułu utraty wartości¹¹.

2.4. Ocena potencjalnych skutków wdrożenia MSSF 9 w zakresie utraty wartości aktywów finansowych

Zmiany w sposobie podejścia do oceny utraty wartości przez aktywa finansowe, jakie wprowadza MSSF 9, potencjalnie doprowadzą do wzrostu wartości i częstotliwości tworzonych odpisów. Ocena skutków tych zmian będzie możliwa oczywiście dopiero po rozpoczęciu stosowania tego standardu przez jednostki, co nastąpi prawdopodobnie w 2018 r. Prawidłowe zastosowanie modelu oczekiwanych strat kredytowych może doprowadzić do tworzenia odpisów z tytułu utraty wartości w większej wysokości, zwłaszcza gdy z uwagi na wzrost ryzyka kredytowego (które obecnie niekoniecznie stanowiłoby wystarczającą przesłankę do uznania utraty wartości) szacowaniu będzie podlegać oczekiwana utrata wartości w całym okresie do terminu wymagalności danych aktywów finansowych.

Zgodnie z założeniami dotyczącymi szacowania oczekiwanej utraty wartości jednostki powinny uwzględniać możliwość wystąpienia niewypłacalności drugiej strony umowy nawet wówczas, gdy ryzyko to jest niewielkie¹². Nawet niewysoki poziom ryzyka może jednak doprowadzić do sytuacji, że wynik finansowy (zwłaszcza banków) może się obniżyć w porównaniu do sytuacji obecnej, gdy utrata wartości jest ustalana według oceniana i ustalana według zasad MSR 39.

Z perspektywy banków bardziej istotna (od zmiany wyniku finansowego) może okazać się zmiana wartości aktywów netto wpływająca na poziom obligatoryjnie tworzonych kapitałów. Tworzenie wyższych odpisów aktualizujących niż dotychczas może także spowodować bardziej rygorystyczną ocenę klientów lub oczekiwanie wyższej marży. Niemniej

¹¹ W przypadku aktywów finansowych innych niż nabyte lub powstałe z utratą wartości jednostka również może wykazać przychody (zyski) dotyczące utraty wartości. Sytuacja taka wystąpi, jeśli dojdzie do odwrócenia (zmniejszenia) wcześniej dokonanego odpisu aktualizującego wartość. Odwrócenia bądź zmniejszenia odpisu nie można natomiast dokonać w odniesieniu do aktywów finansowych nabytych lub powstałych z utratą wartości. Zmiana wartości takich aktywów finansowych wynikająca ze zmiany oczekiwanej kwoty utraty wartości wpływa bezpośrednio na ich wartość bilansową.

¹² Przyjmując, że niski poziom ryzyka kredytowego można (ale niekoniecznie trzeba) utożsamiać z inwestycyjną oceną nadawaną przez zewnętrzne instytucje, warto zauważyć, że najniższy poziom oceny inwestycyjnej odpowiada ratingowi na poziomie BBB- (Standard & Poor's oraz Fitch Polska) bądź Baa3 (Moody's). Więcej na temat ocen ratingowych: *Rating Symbols...* (2015), *Guide to Credit Ratings...* (2015), *Fitch Ratings...* (2014).

jednak, zmiana polityki kredytowej banków wydaje się być mało prawdopodobna z uwagi na znaczący wpływ takich decyzji (jeśli byłyby podejmowane przez większość banków) na funkcjonowanie gospodarki jako całości.

Dla jednostek innych niż banki (czy inne instytucje finansowe) wpływ MSSF 9 na sytuację finansową będzie zależeć głównie od stopnia zaangażowania tych jednostek w aktywa finansowe o charakterze dłużnym (jak np. udzielone pożyczki czy nabyte dłużne papiery wartościowe). Sposób oceny i szacowania odpisów z tytułu utraty wartości należności handlowych nie ulegnie bowiem w praktyce zmianom na tyle istotnym, żeby wywarły one znaczący wpływ na sytuację finansową jednostek. Większym wyzwaniem dla jednostek innych niż banki może okazać się raczej obowiązek pozyskania szeregu informacji oraz uzasadnienia podejmowanych decyzji. MSSF 9, jak wskazano wcześniej, podkreśla, iż nie należy ponosić w tym celu nieuzasadnionych kosztów, jednak wdrożenie tego standardu w części dotyczącej utraty wartości będzie stanowić wyzwanie organizacyjne.

Teoretycznie można uznać, że do wdrożenia nowych zasad ustalania i ujmowania utraty wartości aktywów finansowych lepiej są przygotowane banki, które szereg informacji pozyskują już obecnie, ponieważ informacje te są wykorzystywane dla potrzeb zarządzania ryzykiem kredytowym. Mogą one jednak okazać się zbyt mało dokładne dla potrzeb sprawozdawczości finansowej. Warto zauważyć, że istotność tego zagadnienia dla banków jest postrzegana przez Komitet Bazylejski, który w lutym 2015 r. opublikował dokument dyskusyjny dotyczący wytycznych stosowania nowych regulacji w odniesieniu do utraty wartości aktywów finansowych (*Consultative Document...* 2015).

Uwagi końcowe

MSSF 9 wprowadza nowe podejście od oceny utraty wartości aktywów finansowych, zgodnie z którym odpisy aktualizujące będą tworzone w związku z oczekiwanymi, prawdopodobnymi stratami, w odróżnieniu od dotychczas stosowanego (zgodnie z MSR 39) modelu tzw. strat poniesionych. Wdrożenie tych rozwiązań będzie z pewnością wymagało szeregu zmian w zakresie pozyskiwania i przetwarzania określonych informacji dotyczących ryzyka kredytowego. Wpływ nowych rozwiązań na sytuację finansową jednostek może być szczególnie zauważalny w przypadku banków. Nowe zasady szacowania utraty wartości aktywów finansowych doprowadzą bowiem (głównie w bankach) do tworzenia wyższych niż dotychczas odpisów, a tym samym do obniżenia wyniku finansowego¹³.

¹³ Warto zaakcentować, że nawet Komitet Bazylejski ocenia, że jedynie wyjątkowo może okazać się, iż w odniesieniu do określonego kredytu nie wystąpi nawet minimalna oczekiwana utrata wartości. Przykład może stanowić w pełni zabezpieczony kredyt, chociaż nawet wówczas należy zwrócić uwagę, iż wartość zabezpieczenia może ulegać zmianie w ciągu okresu spłaty kredytu (*Consultative Document...* 2015: 24).

Na dzień pisania artykułu nie jest wiadomo, czy standard ten zostanie przyjęty do stosowania w ramach MSSF obowiązujących w Unii Europejskiej. Dopiero 17 grudnia 2014 roku EFRAG oficjalnie podjęła prace nad opracowaniem stanowiska zalecającego (bądź nie) wdrożenie MSSF 9¹⁴. W ramach wcześniejszych prac (po publikowaniu przez IASB poszczególnych wersji wstępnych MSSF 9) EFRAG pozytywnie odnosiła się do modelu proponowanego przez IASB, przy czym zwracała uwagę na prawdopodobnie znaczne koszty niezbędne do poniesienia przez jednostki w związku z wdrożeniem MSSF 9 w tym zakresie (*EFRAG comment letter...* 2013).

Literatura

- Consultative Document. Guidelines. Guidance on accounting for expected credit losses* (2015), Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, Basel, www.bis.org/bcbs/publ/d311.pdf (11.04.2015).
- Czajor P. (2013), *Instrumenty finansowe w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Czajor P. (2014), *Wpływ ryzyka kredytowego na wartość aktywów i zobowiązań finansowych w świetle Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 804, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 67, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 153–162.
- EFRAG comment letter on the IASB ED Financial Instruments: Expected Credit Losses* (2013), EFRAG, Brussels, www.efrag.org/files/EFRA%20public%20letters/ED%20Financial%20Instruments%20-%20Expected%20Credit%20Losses%202013/EFRA%20Comment%20Letter%20on%20IASB%20ED%20Financial%20Instruments%20-%20Expected%20Credit%20Losses.pdf (18.04.2015).
- Fitch Ratings. Definitions of Ratings and Other Forms of Opinion* (2014), Fitch Ratings, www.fitchratings.com/web_content/ratings/fitch_ratings_definitions_and_scales.pdf (17.04.2015).
- Guide to Credit Ratings Essentials. What are credit ratings and how do they work?* (2015), Standard & Poor's, http://img.en25.com/Web/StandardandPoors/SP_CreditRatingsGuide.pdf (17.04.2015).
- IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers* (2014), IFRS Foundation, London.
- IFRS 9 Financial Instruments* (2014), IFRS Foundation, London.
- iGAAP 2015 Clear vision. Volume B Financial Instruments – IFRS 9 and related Standards* (2015), Wolters Kluwer, Kingston upon Thames.
- Rating Symbols and Definitions* (2015), Moody's Investors Service, www.moody.com/researchdocumentcontentpage.aspx?docid=PBC_79004 (17.04.2015).

NEW MODEL OF FINANCIAL ASSETS' IMPAIRMENT IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

Abstract: *Purpose* – The purpose of this article is the presentation of the change of model of financial assets' impairment (as compared new IFRS 9 with IAS 39).

Design/methodology/approach – The paper used a method of study of literature (especially accounting regulations) and a method of analysis and logical construction.

Findings – There is a conclusion in this article that new model of financial assets' impairment may cause an increase of loss allowances and increase of costs incurred to estimate impairment (in short term). This model seems to have an influence also on the amount of capital reserves in banks as well as on the policy of credit risk management.

¹⁴ Stanowisko EFRAG w odniesieniu do kompletnego MSSF 9 powinno być opracowane jeszcze w pierwszej połowie 2015 r.

Originality/value – This article seems to be valuable because financial situation of enterprises (especially of banks, which will be most influenced by new regulation) is crucial for the financial stability of world economy. New model of financial assets' impairment should improve quality of financial statements in terms of the prediction of possible future losses.

Keywords: financial assets, impairment, expected losses, credit risk

Cytowanie

Czajor P. (2015), *Nowy model utraty wartości aktywów finansowych według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 855, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 74, t. 2, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 61–72; www.wneiz.pl/frfu.